

รายงานสรุปการเสวนา

องค์ประกอบของการวิจารณ์ในการเรียนการสอนศิลปะการละคร

วันที่ 23 มิถุนายน 2559 เวลา 13:00 – 16:00 น.

ณ ห้อง Friend of BACC ชั้น 6 หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร

ผู้ร่วมเสวนา

1. ศาสตราจารย์ ดร.เจตนา นาควัชระ ที่ปรึกษาอาวุโสให้กับการวิจัย
2. อาจารย์ปวีตร มหาสารินันท์ (ครูป้อม) อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปะการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นักวิจารณ์ละครประจำหนังสือพิมพ์ “Nation” ผู้ก่อตั้งชมรมวิจารณ์ศิลปะการแสดง ซึ่งมอบรางวัล IATC Thailand Dance and Theatre Awards ต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555
3. อาจารย์ ดร.ภาสกร อินทุमार อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล และอาจารย์พิเศษการวิจารณ์ละครเวทีและภาพยนตร์ ผู้ผ่านการเสวนาหลังการแสดง (post talk) ให้กับพระจันทร์เสี้ยว และคณะละครอื่นที่ได้รับเชิญ
4. อาจารย์อภิรักษ์ ชัยปัญหา (ครูโย) อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา นักวิจารณ์รางวัลชมเชยกองทุนหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ นักเขียนบทละครบทโทรทัศน์และละครเวที ผู้กำกับการแสดง และนักแสดงละครเวที

ดำเนินรายการโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภัทรภา โตะบุรินทร์

ผู้เข้าร่วมเสวนา อาจารย์รุ่นใหม่ที่สอนการด้านละคร การวิจารณ์ละครในสถาบันการศึกษา และนักศึกษาทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด ศิลปิน คุณพิเชษฐ์ กลั่นชื่น นักโฆษณาการตลาด และผู้สนใจทั่วไป

ผู้เขียนรายงานการเสวนา นางสาวมรุธา ปริญญาจารย์

โครงการวิจัยเครือข่ายการวิจารณ์ศิลปะ: การวิจัยและพัฒนา เป็นเป็นการดำเนินการวิจัยต่อเนื่องในการสืบหอดองค์ความรู้การวิจารณ์ศิลปะเป็นระยะเวลา 17 ปี จำนวน 5 โครงการ อันได้แก่

- 1) โครงการวิจัยกวีนิพนธ์ในฐานะพลังปัญญาของสังคมร่วมสมัย (พ.ศ. 2538-2542)
- 2) โครงการวิจัยการวิจารณ์: ในฐานะพลังปัญญาของสังคมร่วมสมัยภาคที่ 1 และ 2 (พ.ศ. 2542-2548)
- 3) โครงการวิจัยการวิจารณ์ในฐานะปรากฏการณ์ของสังคมร่วมสมัย: เพื่อพัฒนาความรู้ด้านสังคมศาสตร์ ด้านการวิจารณ์ภาคที่ 1 และ 2 (พ.ศ. 2549- 2552)
- 4) โครงการวิจัยการวิจารณ์ศิลปะ: รอยต่อระหว่างวัฒนธรรมลายลักษณ์กับวัฒนธรรมเสมือนจริง (พ.ศ. 2553-2555)
- 5) โครงการวิจัยการวิจารณ์ศิลปะ: รอยต่อระหว่างวัฒนธรรมสื่อสิ่งพิมพ์กับสื่ออินเทอร์เน็ต (พ.ศ. 2555 – 2557)

6) โครงการวิจัยเครือข่ายการวิจารณ์ : การวิจัยและพัฒนา ระยะที่ 1และ2 ซึ่งการดำเนินการวิจัยในปัจจุบันอยู่ในช่วงระยะที่ 2

ประเด็นในการเสวนา

1. **ความจำเป็นของการวิจารณ์ต่อการเรียนการสอนศิลปะการละครหรือว่าศิลปะการแสดง**
 ศ.ดร.เจตนา นาควัชระเห็นว่า ผู้ที่อยู่ในวงการละครในฐานะ ผู้กำกับการแสดง ผู้เขียนบทหรือเป็นผู้ชม เมื่อชมการแสดงแล้วย่อมที่จะเกิดปฏิกิริยาในทางอารมณ์ความรู้สึก สิ่งนี้เป็นธรรมชาติของกิจกรรมการแสดงอยู่แล้ว ในระยะหลังการวิจารณ์อาจจะไม่คึกคักมากนัก อาจารย์เห็นว่าไม่ได้เกิดเพราะสัจจะของมนุษย์ผิดเพี้ยนไป แต่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมหรือสิ่งแวดล้อมที่ไร้วัฒนธรรมได้ฉุดเบนความสนใจและความถนัดในการแสดงออกไปในทางอื่น สำหรับการเรียนการสอนในระดับวิชาการอาจารย์เจตนายืนยันว่าสิ่งนี้เป็นปัญหาอย่างแน่นอน และเป็นปัญหาในการสอนการวิจารณ์ในสถาบันการศึกษาทุกแห่งอีกด้วย การที่จะให้นักศึกษาแสดงออกด้วยภาษาเป็นเรื่องยาก แต่อาจารย์เชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนี้สามารถสิ่งที่แก้ไขได้ แต่จะต้องยอมรับความจริงที่ว่า เมื่อในอดีตอาจารย์ให้ลูกศิษย์ในชั้นเรียนวิจารณ์ ก็จะแสดงทัศนะอย่างกว้างขวางแต่จับประเด็นไม่ได้ ในปัจจุบันตรงกันข้ามการแสดงทัศนะไม่ใช่ความหมายที่เคยรู้จัก การพิมพ์ข้อความสั้นใจได้รับความสนใจว่าข้อความที่ยาว อาจารย์ทดลองเขียนเฟซบุ๊กหากเกินกว่า 5 บรรทัดจะไม่มีผู้กดไลค์เลย หากพิมพ์เพียง 2 หรือ 3 บรรทัดจะมีผู้กดไลค์เป็นจำนวนมากและขอให้ใช้ภาษาที่แรงๆ คำพูดที่เป็นที่นิยม ซึ่งยังไม่เกี่ยวข้องหรือเข้าเนื้อหา การสอนละครมีการวิจารณ์ อาจารย์เห็นว่าการวิจารณ์อยู่ในเนื้อในของการเรียนการสอน อาจารย์ที่สอนวิชาการหรือสอนการแสดงมีการติชมหรือแสดงทัศนะว่านักศึกษาควรที่จะปรับแก้การแสดงอย่างไร ซึ่งนับได้ว่าเป็นการแสดงออกแล้ว ขึ้นต่อไปจะเป็นการทำอย่างไรให้การแสดงทัศนะให้ได้สาระ และเป็นสาระที่ทำให้ผลงานละครคงคุณภาพอยู่ได้หรือมีคุณภาพดีขึ้นได้ ซึ่งประเด็นนี้จะต้องถกเถียงกันมาก อาจารย์เองเป็นบุคคลที่สามซึ่งไม่ใช่ผู้กำกับ นักแสดง แต่ได้แสดงความคิดเห็นต่อการละครว่ามีปัญหาอย่างไรและควรที่จะปรับแก้ตัวเองอย่างไร ในบางครั้งอาจารย์ก็ติดอยู่กับองค์ความรู้บางประเภทมากเกินไป และวิจารณ์ผิดพลาดก็มีเช่นกัน

อาจารย์ปวีตร มหาสินันท์เห็นว่า ในกระบวนการการเรียนการสอนศิลปะการแสดงมีขั้นตอนการวิจารณ์อยู่แล้ว ทั้งที่มาจากอาจารย์ผู้สอนส่วนใหญ่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้วิจารณ์กันเองด้วย อาจารย์เห็นปัญหาการวิจารณ์ละครมีไม่มากนักเกิดจากวัฒนธรรมเคารพผู้มีอาวุโสมากกว่า ผู้มีความรู้มากกว่า จึงทำให้คำวิจารณ์ของผู้เรียนไม่ได้รับความสำคัญเท่ากับคำวิจารณ์ของผู้สอน และผู้เรียนก็ถือว่าคำวิจารณ์ของผู้สอนนั้นเป็นหลักเพราะเป็นเกรด เป็นใบปริญญาทำให้จบหรือไม่จบได้ ประเด็นนี้จึงยังต้องใช้เวลา และให้พื้นที่กับผู้เรียนได้วิพากษ์วิจารณ์งานและรับฟังกันเองมากขึ้น อาจารย์ปวีตรแสดงความเห็นเพิ่มเติมจากอาจารย์เจตนาว่า คนรุ่นใหม่ไม่สามารถที่จะใช้ภาษาในการวิพากษ์วิจารณ์ได้แล้ว และยึดติดอยู่กับสื่อสังคมออนไลน์ในพื้นที่โลกเสมือน อาจารย์เห็นว่าเนื่องจากเป็นพื้นที่ในการแสดงออกได้ และการที่เฟซบุ๊กเป็นที่นิยม เนื่องจากไม่ค่อยมีการวิพากษ์วิจารณ์กันตรงๆ ในการวิจารณ์ผู้วิจารณ์เขียนวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะ แต่ถูกตีความว่าเป็นการ

วิพากษ์วิจารณ์ที่ตัวบุคคล ในการละครส่วนใหญ่จึงใช้เฟสบุ๊คในการวิจารณ์ และเปิดให้อ่านเฉพาะผู้ต้องการให้อ่านจะได้ไม่มีเรื่องบาดหมางกัน อาจารย์เห็นว่าวัฒนธรรมการวิจารณ์ของไทยคงต้องพัฒนากันไป ในขณะที่ต่างประเทศการเรียนด้านศิลปะ อาจารย์เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พูดวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างเต็มที่

อาจารย์อภิรักษ์เห็นว่า การวิจารณ์ยังมีความจำเป็นในการเรียนการสอนละครและจำเป็นต้องเป็นวิชาบังคับในหลักสูตร แต่เนื่องจากมีเปลี่ยนหลักสูตรทุก 4 ปี อาจจะมีการตัดรายวิชานี้ออกจากการเป็นวิชาบังคับ (ขโมยวิชา) อย่างเช่น วิชาเอกภาษาไทย วิชาวรรณคดีวิจารณ์ซึ่งเคยเป็นวิชาบังคับในหลักสูตร เมื่อมีเปลี่ยนหลักสูตรตาม มคอ. วิชานี้ก็กลายเป็นวิชาเลือก เช่นเดียวกับการสอนศิลปะการละคร วิชาการวิจารณ์อาจจะหายไปจากวิชาแกนก็เป็นได้ อาจารย์อภิรักษ์เห็นว่าวิจารณ์เป็นสมบัติเหมือนไม่มีค่า เนื่องจากในวิชาศิลปะการละครมีการวิจารณ์โดยธรรมชาติของเราอยู่แล้วในทุกกระบวนการทั้งสอน การแสดง เพื่อที่จะสามารถวิเคราะห์ตัวละครหรือบทได้ในมุมมองหลายมิติ อาจารย์อภิรักษ์ฝากให้อาจารย์ผู้สอนละครทุกท่านให้ช่วยกันพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนต่อไป อาจารย์อภิรักษ์ตั้งข้อสังเกตว่าเมื่อมีวิชาวิจารณ์ในหลักสูตรแล้ว จะพัฒนาวิชาการวิจารณ์ได้อย่างไร เพราะอาจารย์ผู้สอนการวิจารณ์ไม่ใช่เน้นวิจารณ์อาชีพ ไม่ใช่ศิลปิน แม้ว่าบางคนอาจจะเคยเรียนมาแต่ว่ามีประสบการณ์น้อย อาจเกิดปัญหาที่ครูไม่กล้าวิจารณ์ ไม่กล้าสร้างบทวิจารณ์ของตัวเองออกมา และใช้บทวิจารณ์ที่มีอยู่จำกัดในปัจจุบันเป็นตัวแบบในการสอนลูกศิษย์ จึงทำให้เกิดปัญหาที่ลูกศิษย์เข้าถึงงานศิลปะไม่มากนัก เนื่องจากบทวิจารณ์ที่อยู่สื่อสิ่งพิมพ์ได้ปิดตัวลงหรือลดพื้นที่การเขียนวิจารณ์ จึงทำให้หาต้นแบบในการสอนยากขึ้น และซึ่งครูผลิตเองไม่ได้ ครูไม่กล้าวิจารณ์ จะสามารถบอกกับนักเรียนได้อย่างไร ประเด็นนี้ส่งผลทำให้ผู้เรียนไม่สนใจวิชาการวิจารณ์มากนัก และโดยธรรมชาติของผู้เรียนละครชอบวิชาปฏิบัติมากกว่า

อาจารย์ดร.ภาสกร เห็นว่าการวิจารณ์ยังคงจำเป็นต่อการเรียนการสอนศิลปะการแสดง ข้อสังเกตจากวิทยากรทั้ง 3 ท่าน ที่ได้อภิปรายมาก่อนหน้าหมายความว่าวิจารณ์ในชุดความหมายเดียวกันหรือไม่อย่างไร อาจารย์ภาสกรได้เล่าประสบการณ์ในการสอนวิจารณ์ว่า อาจารย์ให้นักศึกษาดูละคร ภาพยนตร์ หรืออ่านบทละครแล้วมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นว่า คิดอย่างไรบ้าง ซึ่งการวิจารณ์เหล่านี้ก็เป็นการสร้างบทสนทนาแลกเปลี่ยนกันระหว่างนักศึกษา และสิ่งนี้ก็สามารถทำได้ในทุกวิชา อาจารย์เห็นว่าการสร้างบรรยากาศแวดล้อมให้อี้อ่านจะให้นักศึกษาอยากแสดงความคิดเห็น การชวนคุยถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการ สิ่งสำคัญคือการที่ชวนให้นักศึกษามองในแง่มุมที่แตกต่างหลากหลาย และการแลกเปลี่ยนบทสนทนานั้นในหมู่นักเรียนเองอาจารย์เป็นผู้ตั้งคำถามโดยไม่ชี้แบบสำเร็จรูปว่าสุดท้ายละครเรื่องดีหรือไม่ดี ถ้าดีดีอย่างไร หรือไม่ดีอย่างไร ให้นักศึกษาได้เห็น คิดได้เองจากการชมละคร โดยมองประสบการณ์ของและจุดยืนว่าเห็นอะไรคิดอะไร

2. การนำความรู้และทักษะการวิจารณ์เข้าไปใช้ทางปฏิบัติและทฤษฎีได้อย่างไร

อาจารย์เจตนาได้เล่าประสบการณ์การสอนนิสิตปริญญาตรีของอาจารย์ว่า ในการสอนวรรณคดีจะต้องเป็นการวิจารณ์ในเนื้อวิชา อาจารย์จะให้นักศึกษาอ่านหนึ่งเล่มหนึ่งในหนึ่งอาทิตย์ แล้วเขียน ประเด็นมาให้ว่าจะให้พูดถึงในแง่มุมไหนของหนังสือเล่มนั้น สิ่งที่สำคัญคือครูผู้สอนจะต้องตรวจการบ้านซึ่งหลักวิชาจะมาจากที่ครูแก้การบ้าน อาจารย์เห็นว่า วิธีการให้นักศึกษาทำงานส่งงานชิ้นใหญ่เพียงหนึ่งชิ้นตอนปลายภาคนั้น หากครูไม่มีเวลาตรวจงานหรือถ้าตรวจพบว่าไม่มีข้อบกพร่องก็อาจจะแก้ไขไม่ทัน การให้นักศึกษาเขียนเพียงสั้นๆ ในแต่ละสัปดาห์ที่เรียนจึงเป็นสิ่งที่ดีกว่า อาจารย์เชื่อว่าในการเรียนวิจารณ์ไม่มีอะไรที่จะทดแทนการที่ได้ลงมือทำจริงๆ ซึ่งในช่วงแรกแรกอาจเป็นการบังคับ แต่เมื่อเรียนไปแล้วทำให้เกิดสนุกได้ โดยเฉพาะชั้นเรียนที่เล็กยิ่งดี จากประสบการณ์ที่ได้เรียนในมหาวิทยาลัยของอาจารย์เองคือ การเรียนห้องเรียนเล็กที่มีครู 1 คน นักเรียน 2 หรือ 3 คน โดยผู้เรียนวิจารณ์กันเองก่อนและครูจะแทรกเข้ามาให้ข้อสรุปรวมที่เป็นทฤษฎี ทฤษฎีไม่จำเป็นต้องอ้างมาจากนักวิชาการคนสำคัญ แต่เป็นข้อสรุปรวมที่ได้จากประสบการณ์อันยาวนานของผู้สอนเอง เป็นที่น่าเสียดายว่าสถาบันการศึกษามอบให้ผู้ที่เพิ่งจบใหม่มาสอนวิชาที่ยากนี้ ครูที่สอนการละครต้องติดตามทั้งแวดวงวิชาการหนังสือที่เกี่ยวกับการละคร การวิจัย ประสบการณ์ล่าสุด และต้องติดตามข่าวความเคลื่อนไหวการละครให้ทัน อาจารย์เห็นว่าวิชาการวิจารณ์เรียนด้วยตัวเองไม่พอแต่ต้องมีครูที่ดีในการจัดการ โดยเป็นตัวกลางที่ตั้งใจทบทวนให้ผู้เรียนได้ตอบ ในชั้นเรียนถ้าผู้เรียนสามารถส่งงาน 16 ชิ้นต่อรายวิชา ซึ่งเป็นเรื่องที่ยาก เพราะฉะนั้นนักศึกษาส่งเพียง 8 ก็นับว่าดีแล้ว แต่หากผู้สอนไม่เตรียมที่จะสอน ไม่ตรวจการบ้าน ท่านก็เป็นครูที่เลว

อาจารย์ปวีตรได้ร่วมเล่าประสบการณ์ด้านการสอนให้ฟังว่า คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีวิชาวิชาศิลปะการละครเป็นวิชาบังคับของนิสิตปีหนึ่งจำนวน 320 คน โดยจุดประสงค์ให้นิสิตรู้จักวิธีการดูภาพยนตร์และละคร อีกทั้งยังสามารถแสดงความคิดเห็นเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งอาจารย์เป็นผู้ประสานงานและสอนครึ่งหนึ่งของรายวิชานี้ นิสิตต้องทำรายงานส่ง 2 ชิ้น คือวิจารณ์ละครเวทีและวิจารณ์ภาพยนตร์ รายงานฉบับละประมาณ 3 หน้า ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนมากสำหรับผู้ตรวจ อาจารย์ยอมรับว่าใช้เวลาในการตรวจรายงานและให้คะแนนประมาณ 3 วัน แต่ยังไม่มีความพอที่จะทำให้ข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะ อาจารย์เห็นด้วยกับอาจารย์เจตนาว่าการเรียนห้องเรียนเล็กจะมีประสิทธิภาพในการเรียนมาก แต่มหาวิทยาลัย หรือ สกอ. ต้องการปริมาณผู้เรียนจำนวนมาก ซึ่งตรงข้ามกับลักษณะการสอนวิชาด้านการละคร เช่น วิชากำกับการแสดงชั้นสูงมีผู้เรียนแค่ 2 คน และอาจารย์ 1 คน ในขณะที่วิชาด้านธุรกิจ อาจารย์ 1 คน นักเรียน 60 คน เมื่อจำนวนผู้เรียนมากขึ้นส่งผลให้อาจารย์มอบงานให้นักศึกษาน้อยลง จนเหลืองานเป็นรายงานปลายภาค และอาจารย์ก็ส่งรายงานที่มีหัวข้อชัดเจนและมีคำตอบตายตัวอยู่แล้ว

การสอนในห้องเรียนที่มีผู้เรียนไม่มาก อาจารย์ไม่ชอบให้มีการสอบให้มีการสอบเพราะว่าผมไม่เชื่อในการสอบซึ่งเป็นเพียงการทดสอบความรู้ที่สนทนาอภิปรายในห้องเรียนมาคืนอาจารย์ และเป็นเพียงการตรวจใครเข้าเรียนหรือไม่ ซึ่งไม่ใช่เป็นการเรียนการสอนวิชาศิลปะ ในระดับปริญญาตรีอาจารย์จึงให้ผู้เรียนคิดหัวข้อรายงาน

ขึ้นเองทั้งกลางภาคและปลายภาค แต่ก็มีปัญหาเนื่องจากผู้เรียนไม่เคยถูกฝึกในระดับมัธยมให้คิดหัวข้อเอง อาจารย์จึงตั้งใจให้เลือกหัวข้อที่สนใจและยังไม่มีใครเคยทำ แล้วพยายามนำวิชาที่เขาเรียนตอนนี้ หรือว่า บทละครที่เขาเรียนตอนนี้ไปเชื่อมโยงกับวิชาอื่นหรือสาขาอื่นที่เขาสนใจ ซึ่งจึงจะออกมาเป็นรายงานที่ตัวเองสนใจได้ ตัวอย่างที่เรื่องมหัศจรรย์มาก ผมจะใช้ตัวอย่างนี้เวลาสอนละครเชคสเปียร์ มีลูกศิษย์คนหนึ่ง เรียน วิชาเอกภาษาไทย โทการละคร มีความสนใจ (บ้า) ลิเกมากและมีความรู้ว่าจะเท่าอาจารย์ประดิษฐ์ ประสาททองเลยก็ได้ เรียกว่าเป็นอาจารย์ประดิษฐ์รุ่นเล็ก จนกระทั่งเขียนการ์ตูนที่เกี่ยวกับลิเกแล้วพิมพ์ขาย นิสิตเกิดความคิดที่จะดัดแปลงบทละครเรื่อง *แฮมเล็ต* เป็นลิเก ซึ่งเป็นสิ่งที่เขาอยากทำมีความสุขที่จะทำที่สำคัญยังไม่มีใครเคยทำ อาจารย์เห็นว่าวิชาศิลปะควรจะมียังมีมากขึ้น

การวิจารณ์คือการแสดงความคิดเห็นตัวเอง หรือแสดงความเป็นตัวเองซึ่งไม่เข้ากับใครรวมถึงอาจารย์ด้วย อาจารย์อยากให้ผู้สอนวิชาศิลปะพยายามสั่งงานซึ่งเป็นงานที่ตรวจยากมาก ถึงแม้ว่าวิชาวิจารณ์เป็นวิชาวรรณกรรมและเป็นงานที่ตรวจยาก แต่เป็นเรื่องสำคัญมากเพราะเป็นการเตรียมเขาไปสู่การเรียนระดับบัณฑิตศึกษาด้วย มิฉะนั้นเมื่อเรียนถึงระดับปริญญาโทแล้วกลับคิดไม่ออกว่าจะทำสารนิพนธ์เรื่องอะไร วิทยานิพนธ์เรื่องอะไร เพราะไม่รู้ว่าตนเองชอบอะไร สนใจอะไร อาจารย์มีข้อสังเกตว่าวิชาวิจารณ์ที่สอนนั้น นิสิตกว่าครึ่งห้องมาจากคณะนิเทศศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ส่วนนิสิตละครไม่ลงทะเบียนเพราะเป็นวิชาเลือก นิสิตที่มาจากคณะอื่นแม้จะไม่มีความรู้ด้านละครและภาพยนตร์แต่ปรากฏว่าตั้งใจที่สุดและเข้าเรียนทุกครั้ง มีการแสดงความคิดเห็นและตอบคำถามทุกคำถาม อาจารย์เห็นว่าการสอนวิจารณ์ที่มีนิสิตหลายคณะมาเรียนร่วมกันเหมือนสังคมจริงๆ ที่แต่ละคนมีความรู้แต่ละสาขาไม่เหมือนกันจึงเกิดมีทัศนคติที่แตกต่างกันแล้วมาแลกเปลี่ยนกัน ในขณะที่ผู้เรียนละครไม่ค่อยตอบคำถาม อาจารย์ตั้งข้อสังเกตว่าอาจเป็นไปได้ที่ผู้สอนค่อนข้างดีกรอบเรื่องรสนิยม ความงามของศิลปะว่าเป็นอย่างไรและเป็นแบบอื่นไม่ได้ หากผู้เรียนเห็นความงามหลายๆ แบบอาจจะสับสนได้ว่าแบบไหนกันแน่ที่งาม อันไหนกันแน่ที่สวย อันไหนกันแน่ที่ดี โดยที่ลืมไปว่างานศิลปะคือ คัมภีร์ที่ไม่สามารถบอกว่ายอันไหนดี อันไหนสวย อันไหนงาม และนี่เองทำให้ผู้เรียนละครไม่สามารถที่จะแสดงความคิดเห็นในชั่วโมงวิจารณ์ได้มากเท่าคนที่เรียนสาขาอื่นๆ

อาจารย์ ดร.ภาสกรเห็นว่าการสอนวิจารณ์จะต้องเชื่อว่าผู้เรียนคิดได้และมีมุมมองที่เป็นของตัวเอง เนื่องจากผู้สอนมีชุดความคิดหนึ่งที่เกิดจากการมีประสบการณ์ หลักวิชาการนี้มากกว่าหรืออยู่ในโลกใบนี้มากกว่า แต่ไม่ได้หมายความว่าผู้เรียนจะรู้น้อยกว่าผู้สอน วิธีการที่อาจารย์ใช้ในการสอนคือ การชวนคุยและแลกเปลี่ยนกันไม่มีอะไรมากไปกว่านี้ แต่ดังที่อาจารย์เจตนาแล้วว่าห้องเรียนเล็กย่อมที่จะดีกว่า ซึ่งหากเป็นชั้นเรียนที่นักศึกษาไม่มากอาจารย์จะสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนโดยจัดห้องใหม่เช่น การนั่งเป็นวงกลม การสอนที่ธรรมชาติอาจารย์ก็นั่งอยู่ในวงกลมด้วยเหมือนกับนักศึกษา จึงทำให้ผู้เรียนรู้สึกเท่ากันไม่มีข้างหน้าข้างหลัง ไม่มีการพูดข้างหน้าชั้น อาจารย์รับฟังและแลกเปลี่ยนกับนักศึกษาจริงๆ การที่อาจารย์ยินดีรับฟังนักศึกษาและยอมรับความคิดเห็นของนักศึกษา นักศึกษาก็อยากพูดแสดงความคิดเห็น ผู้เรียนอาจจะวิจารณ์หรือไม่แต่อาจารย์เห็นว่าคิดว่านักศึกษากล้าที่จะแสดงความคิดเห็นว่าเขาคิดอย่างไรกับสิ่งที่กำลังพูดคุยกันอยู่ อาจารย์จะให้ให้นักศึกษาอ่านบทละคร เพื่อที่จะมาแลกเปลี่ยนสนทนากันในสัปดาห์ต่อไป และอาจจะให้ลอง

เขียนวิจารณ์ในสัปดาห์ถัดไป ในหนึ่งเทอมอาจารย์ให้นักศึกษาให้เขียนประมาณ 8 ชิ้น ซึ่งเป็นการเขียนในชั้นเรียนในห้องเรียน บทวิจารณ์อาจจะไม่ได้ลึกซึ้งมากแต่ผู้เรียนเขียนกันจริงจัง เมื่อเขียนเสร็จให้นักศึกษามาแลกเปลี่ยนกันโดยการเล่าสิ่งที่เขียนมาให้เพื่อนฟัง และอาจารย์จะประมวลสิ่งที่นักศึกษาพูดมาขมวดเพื่อนำเข้าหลักการแนวคิดหรือทฤษฎีที่มีอยู่

อาจารย์อภิรักษ์เห็นด้วยกับอาจารย์ปิตรว่า ผู้ที่เรียนการละครไม่ค่อยที่จะแสดงความคิดเห็นมากนัก เมื่อภาคการศึกษาที่ผ่านมาได้เปิดสอนวิชา “มิติทางภาษาและวัฒนธรรมผ่านสื่อบันเทิง” มีนิสิตคณะอื่นมาลงเรียนเป็นจำนวนมากเช่น เกสซ์ แพทย์ต่าง ภาษาจีน และรวมถึงนิสิตด้านละครด้วย ปรากฏว่านิสิตแพทย์กล้าพูดแสดงความคิดเห็นและเข้าใจมากกว่าเด็กเรียนด้านศิลปะเสียอีก อาจารย์เกิดความสงสัยว่ามันเกิดอะไรขึ้นทำไมผู้ที่เรียนด้านละครไม่กล้าพูดหรืออาจเกิดอะไรเวลาที่พูดออกมาแล้ว การมองเห็นที่กว้างกว่ามันเป็นของเด็กสาขาอื่น

คณะดนตรีและการแสดงมีปัญหาการปะทะกัน 2 วิธีคิดว่า กำลังผลิตศิลปินหรือนักวิชาการทางศิลปะการละครซึ่งการวิจารณ์มีความแตกต่างกัน ศิลปินไม่ทำงานซ้ำหรือคิดอยู่ในกรอบ แต่ต้องมีการ challenge มีมุมมองให้ลึก ดังนั้นการทำละครหนึ่งเรื่องก็เหมือนกับการทำวิจัยในเรื่องที่ทำ แต่นักศิลปะการละครก็มีมุมมองการวิจารณ์ที่แตกต่างกัน ในการจัดหลักสูตรจึงต้องมีความแตกต่างกัน หน้าที่ของครูในการจัดกระบวนการอาจจะมี Best practice แล้วมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เพื่อที่จะทำประเมินว่าผู้เรียนคิดและมีทัศนคติเชิงวิจารณ์หรือยัง คือ การแสดงความคิดเห็นได้ และแสดงความคิดเห็นในระดับ การตีความหรือถอดความได้หรือยัง หรือการประเมินคุณค่า ซึ่งต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน เหนือสิ่งอื่นใดคือการทำให้ผู้เรียนได้เติบโตไป การตรวจการบ้านครูผู้สอนก็จะมีชุดสูตรสำเร็จ ซึ่งบางครั้งผู้สอนรับมามจึงแค่เพียงขีดแดงเท่านั้น อาจารย์อภิรักษ์ได้ฝากทิ้งท้ายไว้อย่างน่าสนใจว่า “หลักสูตรศิลปะการละครในประเทศไทยเราจะสร้างศิลปิน หรือเราอยากสร้างนักศิลปะการละคร ไม่อย่างนั้นต้องคิดเรื่องการวิจารณ์คนละแบบครับ”

การพัฒนาการวิจารณ์หรือการวิเคราะห์โดยแสดงความคิดเห็นแบบมุขปาฐะไปสู่ลายลักษณ์อักษรได้อย่างไร

อาจารย์เจตนาอธิบายว่า การวิจารณ์ไม่ได้เริ่มต้นด้วยการเขียนแต่เกิดจากการจับกลุ่มสนทนา ตัวอย่างที่ดีที่สุดคือประเทศฝรั่งเศส สตรีผู้สูงศักดิ์ที่มีความรู้จะนัดกันมารับประทานอาหารเย็นด้วย เมื่อรับประทานอาหารเสร็จ ก็จะมีการสนทนาเรื่องต่างๆ รวมถึงศิลปินนางงามล่าสุดของตนมาให้ชมและให้ช่วยกันวิจารณ์งาน เช่นเดียวกับนักประพันธ์ที่แต่งงานบางส่วนมาอ่านให้ฟังและให้ช่วยกันวิจารณ์ เพราะฉะนั้นการวิจารณ์เริ่มต้นด้วยการสนทนาที่มีจุดร่วม เมื่อมีการสนทนาจนเกิดองค์ความรู้ จึงมีความคิดที่จะเผยแพร่ให้คนอื่นเขาได้รับรู้ด้วย ในช่วงศตวรรษที่ 18-19 เป็นยุคที่หนังสือพิมพ์กำลังก่อตัว และจากการทำวิจัยอาจารย์ได้ค้นพบว่า สมัยก่อนจำนวนหนังสือน้อย ดังนั้นหนังสือบางเล่มที่มีเนื้อหาสาระดีๆสามารถก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงได้ อาจารย์ยกตัวอย่างหนังสือของนักวิจารณ์ชาวโปแลนด์ “Shakespeare our

Contemporary” นาย ท๊อด ได้รับการแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสเป็นการมองเชกสเปียร์ผ่านละคร absurd ก็จะได้อะไรที่เป็นมุมมองใหม่ๆ แล้วได้จริงๆ ทั้งวงการละครตื่นเลยครับเพราะนักวิจารณ์คนนั้นคน

อาจารย์เห็นว่าการสนทนาจะต้องมีสิ่งแวดล้อมที่รองรับ การละครแม้จะมีการจับกลุ่มสนทนากัน ในประเด็นที่มีสาระแต่เผยแพร่ให้สาธารณะรับทราบได้อย่างไร หากเป็นการเขียนในเฟซบุ๊กให้ต้องมีความรับผิดชอบสูงขึ้น อาจารย์เห็นว่าเป็นโอกาสใหม่ในการเขียนจะต้องระวัง เนื่องจากไม่รู้ว่าคุณผู้อ่านของเราคือใคร เพราะฉะนั้นจะต้องไตร่ตรองให้ดีในเวลาที่เราพูดเร็วว่าจะสื่อความให้ชัดเจนและน่าประทับใจไปพร้อมๆกันโดยที่ไม่เป็นการไปทำลายเขา อย่าใช้การวิจารณ์เป็นเครื่องมือที่เตะคนให้ตกเวที การวิจารณ์คือเครื่องมือที่จะทำให้ศิลปินรับฟังและนำไปปรับการทำงานศิลปะให้ดีขึ้น เพื่อที่จะอยู่บนเวทีนั้นต่อไปอย่างมีศักดิ์ศรี

อาจารย์ประวิตรยกตัวอย่างที่เกิดขึ้นกับอาจารย์ เมื่อฝ่ายประชาสัมพันธ์ของคณะละครขอให้บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ที่อาจารย์เขียนบทวิจารณ์ให้เป็นประจำเปลี่ยนผู้เขียนวิจารณ์ละครของตนเอง หรือหากได้รับเชิญไปชมละครแล้วไม่ชอบก็ไม่ต้องเขียนวิจารณ์ อาจารย์ในฐานะนักวิจารณ์เมื่อไปชมละครแล้วก็ต้องวิจารณ์ ซึ่งเป็นกฎของสมาคมนักวิจารณ์ระหว่างประเทศที่นักวิจารณ์จะต้องเขียนวิจารณ์ทุกเรื่องที่ได้รับบัตรฟรี อาจารย์ชี้ให้เห็นว่าสิ่งนี้เกิดขึ้นในสังคมไทย ที่ยอมรับการวิจารณ์แบบมุขปาฐะได้มากกว่าการวิจารณ์แบบลายลักษณ์ อาจารย์เห็นด้วยกับอาจารย์เจตนาว่า การใช้สื่อเฟซบุ๊กทำให้เผยแพร่ในวงกว้างกว่าสื่อสิ่งพิมพ์เสียอีก ในขณะที่สื่อออนไลน์เข้ามาแทนที่สิ่งพิมพ์ที่กำลังจะหมดความสำคัญ และลายลักษณ์ที่ปรากฏในสื่อออนไลน์ยังเป็นลายลักษณ์หรือหรือไม่ นอกจากนี้ยังมีเรื่องของคุณภาพ ความลึกซึ้ง แต่นักวิจารณ์บางท่านก็มีแง่มุมที่ลึกซึ้งอยู่ในสื่อออนไลน์ ส่วนตัวอาจารย์ไม่ใช้เฟซบุ๊กเนื่องจากไม่ต้องการที่จะตอบโต้

อาจารย์อภิรักษ์เห็นว่าการวิจารณ์ต้องปรับตัวเพราะประเด็นของการวิจารณ์คือ การแสดงความคิดเห็นเพื่อที่จะจุดประกายทางปัญญา และเป็นสะพานเชื่อมระหว่างผู้เสพกับศิลปิน หรือ ผู้เสพกับผู้เสพอันจะส่งผลในการพัฒนากันต่อไป อาจารย์เห็นว่าการเรียนวิจารณ์ในปัจจุบัน ผู้เรียนสร้างบทวิจารณ์เพื่อต้องการได้คะแนน ซึ่งไม่รู้ว่าจะนำการเรียนวิจารณ์ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร เมื่อเปรียบเทียบกับการเรียนกำกับ เขียนบทเรียนออกแบบเครื่องแต่งกาย ประเด็นนี้ผู้สอนต้องตอบคำถามด้วยความมั่นใจและน้ำเสียงชัดเจนได้ว่าการวิจารณ์มีประโยชน์เท่ากับรายวิชาอื่นๆได้

อาจารย์เห็นว่าผู้เรียนสามารถที่จะเขียนวิจารณ์ได้ แต่ในเบื้องต้นก็ต้องมีต้นแบบ ตัวอย่างให้เห็นก่อน ต้องมีตัวอย่างให้เขาดู เช่นเดียวกันกับการเรียนภาษาหรืออะไรก็ตาม ที่ต้องเริ่มต้นจากการเลียนแบบก่อน เมื่อเลียนแบบไประดับหนึ่งก็จะเริ่มจับมุมมองอะไรบางอย่างได้ แล้วก็เริ่มจะสร้างงานอะไรบางอย่างออกมาได้ อาจารย์ตั้งคำถามว่า ควรจะมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนที่เป็นปัญหากันอยู่หรือไม่ หรือจะปล่อยให้มันเป็นปัญหาต่อไปอีกก็รุ่น ซึ่งเป็นปัญหาที่อาจารย์ผู้สอนต้องร่วมกันแก้ไข

อาจารย์ภาสกรเห็นว่า การวิจารณ์ทั้งมุขปาฐะหรือลายลักษณ์ การวิจารณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ ไม่ใช่ประเด็นที่สำคัญ หากบทวิจารณ์นั้นสร้างสรรค์อาจารย์ก็ยอมรับได้ สิ่งที่สำคัญในการสอนวิจารณ์คือการสร้าง dialogue และมีการแลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นการดีที่นักศึกษาได้อ่าน ได้ตีความ ได้มองในมุมมองที่หลากหลาย ซึ่ง

เป้าหมายในการสอนของอาจารย์ ส่วนบทวิจารณ์ไม่ว่าจะเป็นมุขปาฐะ ลายลักษณ์ หรือว่าจะเป็นออนไลน์นั้น ไม่สำคัญ

การจัดตั้งเครือข่ายอาจารย์ผู้สอนละครและการวิจารณ์จะส่งผลให้เกิดผลในทางใดบ้าง

อาจารย์เจตนา กล่าวว่า ในอดีตมีการรวมตัวเป็นเครือข่ายด้านการศึกษา ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการรวมตัวกันของครูระดับมัธยมศึกษาเรียกว่า "สามัคยาจารย์" คืออาจารย์ที่สามัคคีกันและมีการจัดกิจกรรม การอบรมเชิงวิทยากรมาให้ความรู้เพิ่มเติมแก่สมาชิก และในด้านดนตรีไทยบิดาของอาจารย์คืออาจารย์ถนอม นาควิชระเห็นว่าดนตรีไทยกำลังจะตกต่ำจึงได้อาสาเข้ามารวบรวมครูดนตรีไทยบ้าน โดยได้ไปกราบเชิญท่าน เจ้าคุณพระยาภูมิเสวิน หลวงประดิษฐไพเราะ บ้านศุริยประณีต มารวมเป็นวงดนตรีไทยของครูสภาเพื่อที่จะ สอนดนตรีไทยให้กับคนรุ่นใหม่และยังได้แสดงเผยแพร่ผ่านสถานีวิทยุอีกด้วย อาจารย์เห็นว่าในการสร้าง เครือข่ายจะต้องมีผู้อาสาเข้ามาเป็นตัวกลางที่จะเชื่อมโยงเครือข่าย และการรวมตัวเป็นเครือข่ายควรเป็นไป ด้วยความสมัครใจที่จะกระตุ้นให้ความกระหายใคร่รู้ ความที่อยากจะสัมผัสกันในเรื่องที่มีความสนใจร่วมกัน ซึ่ง ในภาษาอังกฤษมีคำหนึ่ง เขาไม่ใช้กันแล้ว คำว่า "social intercourse" การประทะสังสรรค์ในสังคม จาก ประสบการณ์ของอาจารย์เห็นว่าสิ่งที่ขาดไปจากเมืองไทยคือ การที่คนมาสนใจซึ่งกันและกัน

อาจารย์เจตนาตั้งข้อสังเกตการศึกษาศิลปะในสถาบันการศึกษาว่า ควรจะแยกเรียนปฏิบัติและ วิชาการตัดขาดกันหรือไม่ ซึ่งในต่างประเทศมีทั้งที่แยกจากกันและการเรียน ผมตอบไม่ได้ว่าสูตรสำหรับ เมืองไทยมันควรจะแยกกันไหม ซึ่งอาจจะให้ในขณะเดียวกันแยกเป็นสองทางซึ่งจะทำให้มีการสนทนากัน ระหว่างผู้ที่เรียนทฤษฎีกับผู้ที่เรียนภาคปฏิบัติ ภาควิชาการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แยกออกเป็นสองหลักสูตรคือภาคปฏิบัติและวิชาการ อาจารย์ยังเห็นว่าวิชาการด้านละครยังอ่อนองค์ความรู้ เรื่องละครสมัยใหม่ เนื่องจากเน้นการแสดงเป็นหลักจึงควรที่จะเพิ่มการทำวิจัยมากกว่านี้ อาจารย์ได้ตั้ง ข้อสังเกตว่า "ตั้งแต่มีภาควิชาศิลปะการละคร ละครน้ำเน่าเน่ากว่าเดิม หลายคนไม่ยอมทำทุกอย่างที่เรียนมาดีแล้ว แต่ไม่ยอมทำไปยอมทำสิ่งปฏิทูลทางวัฒนธรรม"

อาจารย์ปวีตรยอมรับข้อสังเกตของอาจารย์เจตนา จากสถิติชี้ให้เห็นนักเขียนละครโทรทัศน์ส่วนใหญ่ก็ จบจากภาควิชาศิลปะการละคร สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าการศึกษาศิลปะในสถาบันศึกษากับศิลปะที่เกิดขึ้นจริง ในสังคมไม่มีความเชื่อมโยงกัน ซึ่งอาจารย์เห็นว่าเป็นการสูญเสียค่าทางการศึกษา ในปัจจุบันหลักสูตรปริญญา โทได้ปรับเพิ่มวิชาการเขียนบทละครโทรทัศน์ อาจารย์มีข้อกังวลว่าเมื่อผู้เรียนทำงานตามโจทย์เท่านั้นโดยที่ ไม่ได้เป็นผู้นำทางความคิด หรือนำความรู้ทางศิลปะที่จะไปเปลี่ยนแปลงวงการ ซึ่งเป็นปัญหาที่จะต้องมีการ แก้ไขก่อนที่การศึกษาและวงการละครจะแย่ไปกว่านี้ ดังนั้นในสถาบันการศึกษาจึงพยายามจะเชื่อมโยง ระหว่างสิ่งที่สอนกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ

การสร้างเครือข่ายอาจารย์เห็นว่าสามารถที่จะเกิดขึ้นได้ ซึ่งผมคิดว่าสามารถที่จะสร้างเครือข่ายได้ และเครือข่ายควรที่จะจัดกิจกรรมการเสวนาแลกเปลี่ยนกันให้มากและเป็นประจำ แต่อาจารย์เห็นว่าเรื่อง "สถาบัน" ยังคงเป็นปัญหา เมื่อสังคมยังให้ความสนใจว่าลูกศิษย์ของใคร เรียนจบมาจากที่ไหน อาจารย์เห็นว่า

ประเด็นเหล่านี้ไม่ได้มีความสำคัญไม่ได้สำคัญ แต่สิ่งนี้สำคัญมากคือการกำลังทำอะไร ในปัจจุบันมีเครือข่าย อาจารย์เครือข่ายอาจารย์ที่สอนศิลปะการแสดงซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อตั้งเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อการประเมิน ซึ่งเป็นเครือข่ายเป็นการตั้งรับไม่ทำให้เกิดความสัมพันธ์

อาจารย์ให้ความสนใจการพัฒนาผู้ชม เนื่องจากการศึกษาไปให้ความสำคัญในการสร้างศิลปิน โดยที่ลืมไปว่ายังไม่ได้สร้างผู้ชม สิ่งที่สำคัญมากก็คือว่าทำอย่างไรก็ตามที่จะทำให้วิชา ทั้ง art appreciation, music appreciation, dance appreciation, theater appreciation มาอยู่ในวิชาพื้นฐานของ มหาวิทยาลัย เป็นวิชาการศึกษาทั่วไปของมหาวิทยาลัย ให้นักศึกษาทั้งมหาวิทยาลัยได้เรียนวิชาเหล่านี้ได้ เพื่อที่จะนักศึกษาตระหนักว่าศิลปะมีความสำคัญกับความเป็นมนุษย์ของเขา และจะได้เข้าใจใช้เวลาอยู่กับงานศิลปะจริงๆ อาจารย์เห็นว่าวิชา appreciation เป็นวิชาที่เข้าไปสู่การศึกษาทั่วไปได้ง่ายที่สุด ในประเทศที่มีการพัฒนาด้านศิลปะสูงจะมีการพัฒนาผู้ชมตั้งแต่ชั้นประถม มัธยม โดยการสนับสนุนให้ศิลปินได้เข้าไป workshop ในโรงเรียน แล้วนักเรียนได้เห็นงานของศิลปินอย่างใกล้ชิด หลายๆประเทศมีข้อบังคับว่าต้องพานักเรียนไปฟังดนตรี ไปดูละคร อาจารย์อยากให้การวิจารณ์เปิดออกในวงกว้างกว่าผู้ที่เรียนละครเหมือนกับวงการภาพยนตร์ที่ผู้สนใจไม่จำเป็นต้องเป็นคนเรียนภาพยนตร์ ปัจจุบันแม้ว่าผู้ชมละครเวทีมีจำนวนมากแต่เป็นผู้ที่เรียนละครเวทีเป็นส่วนใหญ่

อาจารย์อภิรักษ์เห็นว่ามีความตั้งใจสร้างเครือข่ายมานานแล้วก็หลายครั้ง แต่คนละครยังไม่แน่ใจว่าตั้งมาเพื่อวัตถุประสงค์ใด เครือข่ายศิลปะการละครมีความจำเป็น แต่ต้องมีทฤษฎีหลักการเพื่อรองรับในการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ แต่จะต้องมีเจ้าภาพที่มีบารมีพอที่จะทำให้คนละครรวมตัวกัน จากที่อาจารย์พิวตรได้กล่าวว่าการรวมกันของเครือข่ายมีมิติที่หลากหลายที่ผูกโยงด้วยกันเช่น มิติของการนักละคร มิติของศักดิ์ศรีสถาบัน มิติของการเป็นคู่แข่งทางการค้าเพราะเราเป็นสินค้าไปแล้วจริงๆ แต่ว่าถ้ากลัวก็คงจะไม่เกิดเครือข่ายขึ้น ในอดีตมีความพยายามที่จะสร้างเครือข่ายที่มีที่สำเร็จและไม่สำเร็จ เช่นคุณประดิษฐ์ ประสาททอง ได้กล่าวว่าเคยมีครูรุ่นใหญ่ๆ พยายามจะตั้งเครือข่ายแบบนี้มาแล้ว หากติดปัญหาในหลายเรื่องจนไม่ได้ตั้งเครือข่าย ดังนั้นการตั้งเครือข่ายแม้จะมีปัญหาที่ต้องคิดมาก อาจจะตั้งมาแล้วได้หนึ่ง หรือว่าตั้งได้สามปีห้าปีก็ไม่ใช่ไร ก็ค่อยๆปรับกันไป แล้วในที่สุดอาจประสบความสำเร็จ ซึ่งจะได้ค้นพบว่าเครือข่ายมีคุณค่ามากกว่าที่คิด มิใช่เป็นการแก้ปัญหาเรื่องการวิจารณ์เท่านั้นแต่อาจจะนำไปสู่สิ่งที่คาดไม่ถึงได้

อาจารย์ภาสกรเห็นว่า เครือข่ายผู้สอนวิชาวิจารณ์เพื่อที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน การสร้างเครือข่ายในที่นี้มีความหมายว่าอย่างไร เป็นการสถาปนาให้เป็นองค์กรเชิงเครือข่ายหรือเปล่า โดยธรรมชาติเครือข่ายเกิดขึ้นได้อยู่แล้วแต่ไม่ได้ถูกสถาปนาให้เป็นขึ้นมามองค์กร การที่อาจารย์ได้รับเชิญไปสอนที่สถาบันการศึกษาต่างๆซึ่งกันว่าเป็นเครือข่าย แต่หากจะสร้างนักวิชาการหรือคนที่ทำงานเชิงวิชาการ เครือข่ายนี้จะนำไปสู่อะไร การจัดการอย่างไร และจะตอบโจทย์อะไร หรืออย่างที่พิวตรกล่าวว่า เพื่อที่จะสร้าง audience development เพื่อขยายฐานโดยใช้งานวิจารณ์เพื่อขยายมุมมองหรือขยายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ไปสู่สาธารณะใช่หรือไม่ ในปัจจุบันนี่ก็เป็นเครือข่ายในประมาณหนึ่งเนื่องจากการแลกเปลี่ยนกันอยู่แล้ว เครือข่ายจึงไม่ใช่เพียงการมีกิจกรรมร่วมกัน แต่สิ่งที่สำคัญเครือข่ายจะต้องมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์

ความคิดเห็นผู้เข้าร่วมเสวนา

คุณพิเชษฐ์ กลับขึ้นกล่าวว่า ในส่วนตัวเป็นผู้ที่ถูกวิจารณ์ การวิจารณ์เป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะว่าคุณพิเชษฐ์ไม่ได้เชื่อเรื่องการวิจารณ์ แต่เชื่อเรื่อง “ความเชื่อ” ทุกอย่างในสังคมขับเคลื่อนด้วยความเชื่อ ดังนั้นการวิจารณ์จึงส่งผลต่อการขับเคลื่อนน้อยมากอย่างเช่น เมื่อเชื่อว่านวนิยายเรื่อง *สี่แผ่นดิน* ดีเหลือเกิน แม้จะมีการวิจารณ์ว่าในข้อเสียอย่างไรก็ยังคงเชื่อติดอยู่วันยังค่ำ และการวิจารณ์เป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมไทย เรามีชุดของความคิดเรื่องอำนาจนิยมที่ยิ่งใหญ่มาก ในเรื่องของครูลูกศิษย์ วัฒนธรรมองค์กร อย่างการที่ครูทำ production ขึ้นมาหนึ่ง production หนึ่งแล้วเราเห็นว่ามันห่วย เราก็ดูไม่ได้ เราก็อ้างไม่ได้

คุณพิเชษฐ์เห็นว่า การสอนการวิจารณ์ใช้เรื่องที่ใกล้ตัวของทั้งผู้เรียนและผู้สอนมาเป็นตัวอย่าง เช่น เรื่องรถไฟสายปรารถนา งานของเชกสเปียร์ แม็คเบ็ธ ซึ่งยากต่อความเข้าใจว่าตัวละครเหล่านี้เป็นใคร มีความรู้สึกอะไร หรือทำอะไร ในการสอนจึงควรเริ่มจากสิ่งใกล้ตัวเช่นเรื่อง ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี ซึ่งเป็นการเริ่มวิจารณ์จากพื้นฐานที่ใกล้ตัว การใช้ละครที่ถูกนำเสนอหรือแสดงอยู่ของศิลปินในแต่ละปีไปใช้เป็นงานวิจารณ์ร่วมกันในมหาวิทยาลัย เช่นการตกลงร่วมกันที่จะใช้ละครเรื่องใดเรื่องหนึ่งในการวิจารณ์แล้วใช้ social media ตั้งกลุ่ม เพื่อที่จะศึกษามิติของความรู้หรือมิติของความแยกคายในกระบวนการวิจารณ์ว่าองกามขนาดไหน ในฐานะศิลปินขอวิธีการของการวิจารณ์มาก เพราะการวิจารณ์งานศิลปะคือการกระตุ้นรู้หรือกระตุ้นรู้ผ่านกระบวนการทางความคิดแล้วให้ตื่นเห็นศิลปะ การวิจารณ์ทำให้ศิลปะที่กำลังเคลื่อนไหวอยู่ในสภาพแวดล้อม ตัวอยู่ในเสียง เคลื่อนตัวอยู่ในการเคลื่อนไหวเข้ามาในตัวเราอีกครั้งหนึ่ง และกลายเป็นองค์ความรู้ในตัวศิลปิน ซึ่งไม่ใช่องค์ความรู้ที่เป็นของคนอื่นบอกเรา การเป็นผู้วิจารณ์ออกไปจากความรู้สึกของเราเอง นี่เป็นสิ่งที่น่าสนใจมากที่สุดสำหรับคนที่เรียนละคร หากวิจารณ์ละครไม่ได้ก็ไม่สามารถที่จะกระตุ้นรู้สิ่งที่คุณดูไม่ได้ ซึ่งจะเป็นผู้กำกับไม่ได้แน่นอน คุณจะเป็นคนดูไม่ได้แน่นอน โดยที่สิ่งเหล่านี้ฐานที่ผู้สอนต้องบอกกับผู้เรียนว่า ถ้ามองไม่เห็นศิลปะก็จะสร้างงานศิลปะไม่ได้ในอนาคต แล้วการที่จะมองเห็นศิลปะได้คือการมองผ่านกระบวนการวิจารณ์ของตนเอง เริ่มต้นด้วยการวิจารณ์ผ่านความรู้สึกว่าชอบไม่ชอบบอกมาก่อน หลังจากนั้นผ่านกระบวนการทางความคิด คุณคิดอะไรได้อะไรจากมัน หลังจากนั้นผ่านกระบวนการทางความรู้ ตามมาด้วยหลักการและเหตุผลที่เรียนมา คุณพิเชษฐ์เห็นว่าหากมีลำดับขั้นตอนก็จะนำพาทิศทางของผู้เรียนให้มีความชัดเจนในกระบวนการวิจารณ์ ซึ่งก็จะรู้ว่าการวิจารณ์จะนำพาไปสู่อะไรได้ในอนาคตข้างหน้า

คุณพิเชษฐ์เห็นว่า นักศึกษาที่เน้นเรียนด้านปฏิบัติต้องวิจารณ์อย่างหนักด้วย ถ้าปฏิบัติแล้ววิจารณ์ไม่ได้ก็จะเป็นเพียง “ช่าง” ไม่มีสิทธิสร้างสรรค์งานได้เลย ผู้ที่ปฏิบัติต้องวิจารณ์และที่สำคัญที่สุดคือต้องวิจารณ์สิ่งที่กำลังกระทำ การวิจารณ์ตัวเองซึ่งมีความสำคัญมาก หากปฏิเสธว่าการวิจารณ์เพราะว่าเน้นการเรียนปฏิบัตินั้นแสดงให้เห็นว่าหมดอนาคตตั้งแต่ที่คิดอย่างนี้แล้ว เนื่องจากไม่สามารถสร้างงานที่เชื่อมต่อกับสังคมและไม่สามารถที่จะสื่อสารกับคนในสังคมได้ ดังนั้นในการสอนนักศึกษาทั้งวิชาการและปฏิบัติจึงต้องเน้นว่าการวิจารณ์มีความจำเป็นอย่างมาก เนื่องจากต้องวิเคราะห์กระบวนการของศิลปะและวิเคราะห์

กระบวนการของสังคมไปพร้อมๆกันในขณะที่สร้างงาน เพราะงานจะต้องถูกสื่อออกไปสู่สังคมและเป็นองค์ความรู้เชิงทฤษฎีในเวลาเดียวกัน หากการสอนยังแยกกันออกจากกันนับว่าเป็นทัศนคติที่ทำให้วงการละครในประเทศไทยมีคนเก่งไม่มากนักเอง

สุดท้ายสิ่งที่อยากมากที่สุดก็คืองานวิจารณ์ส่งผลให้คนนอกได้อย่างไร กระบวนการของศิลปะที่เคลื่อนตัวอยู่แล้ว การวิจารณ์เป็นสิ่งที่จะทำให้ประชาชนทั่วไปก็จะรับรู้ว่ามีวัฒนธรรมนี้อยู่ ถ้าเมื่อวัฒนธรรมการแสดง (performance) ยังไม่เป็นรูปธรรมให้เห็น การวิจารณ์ก็จะไม่ไปสู่วงกว้าง เพราะผู้ที่ยอมจ่ายเพื่อเลือกชมละครเรื่องหนึ่งจะต้องดูจากการวิจารณ์ว่าใครน่าเชื่อถือที่สุดในงานวิจารณ์ แล้วเรื่องไหนที่ตรงกับความต้องการที่สุด ซึ่งยังต้องใช้เวลาในระดับหนึ่ง ในห้าปีที่ผ่านมาเกิดกระบวนการนี้ขึ้นแล้ว การมีการจัดเทศกาลละครที่ปีหนึ่งก็เล่นยี่สิบเรื่องสามสิบเรื่อง อย่างน้อยปีหนึ่งก็มีคนพูดกันแล้วก็วิพากษ์วิจารณ์คนทำละครกันไปอย่างสนุกสนาน การก่อดัวที่กำลังเกิดขึ้นแล้ว ชมรมวิจารณ์เองก็ก่อดัวขึ้น ศิลปินเองก็ก่อดัวขึ้น และคนดูจะเป็นกระบวนการสุดท้ายหลังจากที่ตัว production สมบูรณ์แล้ว เมื่อตัวงานสมบูรณ์แล้ว คนดูมันจะถูกโยกมาเอง จึงเป็นไปได้เลยที่เราจะทำให้ต้นไม้เติบโตและแข็งแรงโดยที่ดินและน้ำไม่สมบูรณ์ คือดินและน้ำต้องสมบูรณ์มาก่อนแล้วต้นไม้จะตามมาเองทีหลัง

อาจารย์เจตนาเห็นว่าประเด็นที่สัมมนามีหลากหลายมิติมากเกินจากกรอบการเรียนการสอนการวิจารณ์ในหลักสูตรศิลปะการละคร ประเด็นเริ่มต้นในการเสวนาเริ่มเรื่องแคบแต่มาถึงตอนปลายที่ได้ยินว่าโลกกว้างใหญ่ไพศาล ประเด็นของผู้ชมเป็นมิติที่ประเทศไทยอ่อนที่สุดเพราะว่าโรงเรียนไม่ได้เน้นในเรื่องนี้ เมื่อฟังคุณพิเชษฐ์แล้ว ผู้ที่ทำงานวิจารณ์จะต้องผูกพันกับสังคมร่วมสมัย และจะต้องรับรู้ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้นกับสังคมร่วมสมัยขณะนี้ ซึ่งเป็นงานที่เหนียวดังที่อาจารย์ปวิตรได้กล่าวไว้ การติดตามไปดูละครให้ครบทุกเรื่อง หรือตามข่าวว่าใครเล่นละครเรื่องใหม่ที่ไหนอย่างไรบ้าง ซึ่งจะต้องมีการให้ทุนเพื่อจะติดตามชมละครที่แสดงในประเทศไทยและเขียนงานวิจารณ์อยู่เป็นประจำ เพื่อในท้ายที่สุดจะเขียนงานที่เป็นงานที่เป็นองค์รวม ในบางครั้งการวิจารณ์ไม่ใช่เพียงการวิจารณ์การแสดง วิจารณ์ละครหรือศิลปะแล้วแต่เป็นการวิจารณ์วัฒนธรรม